Grímur Thomsen

Om Islands Stilling i det övrige Skandinavien

1846

EX—LIBRIS

Om

Islands Stilling i det øvrige Skandinavien,

fornemmelig i literær Henseende.

Et Foredrag,

holdt i det Skandinaviske Selskab,

den 9de Januar 1846,

af

Grimur Thomsen,

Mag. Art.

Kjøbenhavn.

Hos Universitets-Boghandler C. A. Reitzel.

Trykt i Bianco Luno's Bogtrykkeri.

1846.

Mine høistærede Herrer!

Den Anmodning, som er bleven mig gjort af dette Selskabs Bestyrelse, her at meddele Dem Noget om Island og dets Forhold til det øvrige Skandinavien, fornemmelig i literær Henseende, har, saa kjær den end af mange Grunde maa være mig, dog een Betænkelighed ved sig.

Denne Anmodning er nemlig stillet til mig i Egenskab af Islænder, men som saadan kan jeg dog paa dette Sted ikke fremtræde, thi forat jeg i denne Egenskab skulde kunne optræde i et skandinavisk Selskab, maatte jeg jo paa Islandsk fremføre, hvad jeg har at fremføre, ligesom den Svenske her holder sit Foredrag paa Svensk, den Danske sit paa Dansk o. s. v.; det maatte ikke blot være mig en Mulighed, men ogsaa en Nødvendighed, i et saadant Selskab, som dette, at vise mig som tilhørende een af den skandinaviske Idees Individuationer, som tilhørende een af den aandelige nordiske Eenheds væsentlige Differentser, der netop som Differentser have deres store Gyldighed. — Men i Stedet herfor er det Sprog, der i gamle Dage var det stærke Foreningspunkt mellem hele Norden, det Sprog som iflæng kaldtes norræn túnga (norsk Tunge), dønsk túnga (dansk Tunge) og

vor (ɔ: islandsk) túnga, er det skandinaviske Hovedsprog nu forviist fra et skandinavisk Selskab, fordi det har en uforstaaelig, en fremmed Klang; det gjøres en Islænder til Betingelse, paa dette Sted at benytte sig af det danske Sprog. og den eneste Ejendommelighed, hvormed han i et skandinavisk Selskab kan fremtræde, er saaledes reduceret til en fremmed, en islandsk Accent. Men et højere Hensyn overvinder denne Betænkelighed hos mig, idet der netop i selve denne Betænkelighed for en Islænder er en Opfordring til paa dette Sted at omtale sit Fødelands Forhold til det øvrige Skandinavien, saaledes som det i Tidernes Løb fornemmelig i literær Henseende udviklede sig, og den, mildest talt, exceptionelle Stilling, hvori jeg paa dette Sted befinder mig, er mig derfor en Anledning til at yttre mig over Islands Betydning for Norden, og paapege de skjulte Kræfter, hvis mulige Frembrud det øvrige Skandinavien ikke synes at ane, men som det dog netop nu synes at være magtpaaliggende at frede om, hvis man vil virke samlende og ikke adsplittende. Det er i denne Hensigt at jeg udbeder mig mine Herrers Opmærksomhed, idet jeg maa erindre Dem om det, som jo ligger i Sagens Natur, at, saasom det er mig forment at benytte mig af mit Modersmaal, saa maa De i det Følgende ikke vente Dem noget Foredrag, men kun en Oplæsning.

Naar vi see paa Kortet, saa overraskes vi ved at Island, denne fjernt i Nordhavet beliggende Ø, ligesom svæver imellem tvende Verdensdele, hvorfor den ogsaa nu plejer at henregnes til Europa, nu til Amerika. Den synes at være henkastet i det vilde Hav, som Europas og nærmere Skandinaviens Landeværn, som eet af Occidentens og Nordens ængst, bortliggende Udenværker. Der standse Nordpolens

Isbjerge paa dens Vandring sydefter, der finde de utallige Træstammer, som Amerikas Floder sende til Europa, som ligesaa mange fjendtlige Spyd, deres Hvile. Selv tænder denne vulkanske Ø, paa egen Bekostning, flammende Bauner paa Europas Udkant, og staaer som en natlig Telegraph mellem den gamle og den nye Verden, mellem Civilisation og Barbari. Dens Indvaanere staae ligeledes mellem den gamle og den nye Verden, de have Aandskultur, Historie og Nationaludvikling nok, til at fortjene Navn af civiliserede, men have ogsaa til den Dag idag beholdt Naivetet og Ligefremhed, eller, om jeg saa maatte sige, National-uskyldighed og Naturlighed nok, til af det i Kulturens Misdannelse graanede Europa stundom at beskyldes for Barbari. Island er saavel en geographisk, som en historisk Janus, der vender sit ene Aasyn mod det gamle civiliserede Europa, det andet mod det unge uskyldige Amerika. Til begge Sider have dets Sønner draget; paa samme Tid, som Nogle gjorde Vikingstog til Østerleden, Frankrig og England, drog Andre paa Opdagelsesreiser til Amerika. Dets isolerede Beliggenhed har fra Først af ligesom bestemt det til at være, hvad det længe har været og endnu er: Sagas Tempel, den ejendommelige Nordiskheds Skatkammer, som brandfrit og dog brændende, forat bruge den islandske Digters Ord: „beskyttes af det sølvblaa Hav, som af Chernben med det dragne Sværd.“ Dets baade nordlige og vestlige Beliggenhed er os endelig en Borgen for, at saavel Occidentalismens, som Nordiskhedens Princip der har hjemme; historisk har denne Ø godtgjort det, thi den har altid været Orientalismen og dens despotiske Tendentser modsat.

Men ligesom det herved og navnlig ved det gamle skan-

dinaviske Hovedsprog, som ene der bevares næsten i sin oprindelige Reenhed, udgjør et lille, i sig selv afsluttet Norden, saaledes er det allerede ved sin første Bebyggelse et Skandinavien i Mignature. Blandt sine første Landnamsmænd eller Indvandrere tæller det Norske, Svenske og Danske og er saaledes det samlede gamle Nordens frie Koloni, — fri, thi det var intet hærget Land, hvortil der sendtes skatpligtige Folk, — Koloni, thi dets første Indbyggere vare Nybyggere. Og ligesom de græske Kolonier længst bevarede den græske Kultur, saaledes har Island til den Dag idag troligen gjemt den ejendommelige gammel-nordiske Kultur. — Da det fremdeles ingenlunde, som det stundom pleier at skee, var Udskuddet eller de Svageste af den skandinaviske Befolkning, som droge derhen, men tvertimod for største Delen ikke alene Kjærnen af de gamle Skandinaver, de kjække Nordmænd, men ogsaa de djærveste blandt disse, navnlig Blomsten af Rogalands og Throendelagens nashængigste, rigeste og meest frisindede Mænd *), som, for at unddrage sig Harald Haarfagers Despoti, seilede til det fjerne Island; — saa bliver det endnu mere indlysende, at denne Ø ikke var nogen almindelig Koloni, men meget mere en udvalgt Filialstat af Norden. Herfor have vi de meest uigjendrivelige Beviser; saavel de historiske Kilder, som Sagens Natur godtgjør tilfulde, at det forholdt sig saaledes.

Hvor skulde i den Tid andre, end de mægtigste og rigeste Mænd, formaae at udruste store Havskibe, hvormed de turde betroe sig til et saadant Farvand, som Atlanterhavet, og

---

*) Jfr. Pet. Er. Müllers Afhandling „om den islandske Historieskrivning“ i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, p. 3.

foretage en Reise der ofte kunde medtage det Halve af Aaret? Var det ikke netop ogsaa de Mægtigste og Fornemste, som enten havde meest at befrygte af Harald Haarfagers Vrede, eller vanskeligst kunde finde sig i hans Usurpation? Det var derfor ganske naturlig Norges stolteste og rigeste Odelsmænd, der selv paa en Maade vare Smaakonger og i ingen Henseende enten kunde eller vilde erkjende Harald Haarfager for deres Overmand, hvem Opholdet i Norge efter Slaget i Hafursfjord maatte blive utaaleligt, og som derfor hellere vilde rømme Land, end finde sig i det underfaatlige Forhold. (Harald Haarfager gjorde sig, som bekjendt, til Odelsherre, det var først Hakon Adalsteinsfostri, som gav Nordmændene Odelen tilbage).

Netop denne Omstændighed bestemmer allerede det gamle Islands Forhold til det øvrige Skandinavien. Thi, at jeg forbigaaer den ejendommelige frie Forfatning, som i Island selv maatte udvikle sig mellem saadanne Nybyggere og disses Efterkommere, samt hele den individuelle Nationaludvikling, som mellem Islænderne selv heraf maatte fremgaae, — saa vil det fornemmelig indlyse heraf, at de første Islændere og disses Slægt ved selve Blodets og de helligste Interessers Baand vare knyttede til det øvrige Nordens, navnlig Norges ædleste og bedste Elementer. Hvor naturligt var det derfor ikke, at netop disse Mænd fortrinsviis maatte bevare Nordens historiske Minder, da de regnede sig selv og deres Forfædre i Slægt med selve de Helte, som disse Minder drejede sig om. Familie- og Handelsforbindelser i Norge foranledigede Islænderne til idelige Reiser derhen; disse Minder opfriskedes derved, og nye kom til. Den lange Afstand bidrog Sit til at forhøje Interessen for de beslægtede Folks historiske Be

givenheder og Personligheder; den isolerede, og paa enkelte oligarchiske og republikanske Tvistigheder nær, rolige borgerlige Tilstand begunstigede Beskjæftigelsen dermed, og endelig vedligeholdt de islandske Skalders Minstrel- og Troubadourforhold til fremmede nordiske Hoffer i Hjemmet den stadige Interesse for Nordens Historie. De drog hjemmefra til Norge, Sverrig, Danmark, Orkenøerne o. s. v., med Brystet fuldt af Saga, og vendte hjem igjen med en forøget Skat af historiske Erindringer og med historisk Autopsi. Vi kjende Navnene paa henved halvtredsindstyve islandske Skjalde, som i Tidsrummet fra Erik Blodøxe til Magnus Lagabæter, i en længere eller kortere Tid, i et mere eller mindre frit og familiært Forhold, som Hirdskjalde opholdt sig ved norske, svenske, danske, engelske o. a. Hoffer*). De vare ingenlunde

*) Egill Skallagrímsson og Glúmur Geirason levede under Erik Blodøxe; Glúmur Geirason og Kórmakur Ögmundarson under Harald Graafeld; Einar Skálaglam, af hvem vi have det berømte Drapa Vellekla, Eilífur Guðrúnarson og Tindur Hallkelsson under Hakon Ladejarl; Hallfreður Vandræðaskáld under Olaf Tryggvason; Þórður Sigvaldaskáld og Bjarni Gullbrárskáld under Sigvalde Jarl; Gizur Gullbrárskáld, Sighvatur skáld, Þormóður Kolbrunarskáld og Óttar svarti under Olaf den Hellige; Sighvatur og Arnór jarlaskáld (blágagladrápa) under Magnus den Gode; Þjóðólfur Arnórsson og hans Broder Bölverkur, Stúfur Þórðarson blindi, Sneglu-Halli og Steinn Herdísarson under Harald den Haardraade; Steinn Herdísarson levede ogsaa under Olaf den Kyrre; Gisl Illugason og Ívar Ingimundarson levede under Magnus Barfod; Hallbjörn Hali under Sverrer, Snorri Sturluson under Hakon den Gamle Hakonsson og Skule Jarl; Sturla Þórðarson under Magnus Lagabæter. I Danmark finde vi af islandske Hirdskalde: Þorleifur jarlaskáld under Svend Tveskjæg; Bersi Torfuson, Hallvarður háreksblesi, Þórður Kolbeinsson, Steinn Skaptason o. A. under Knud den Store, Þórarinn loftúnga under Knud d. St. og Svein Alfifas

krybende Enkomiaster, som officielt beundrede og roeste Kongerne, og finde vi dem undertiden noget overdrevne i deres Roes, saa har det sin Grund i et virkeligt venskabeligt Forhold, som havde udviklet sig mellem Kongen og Digteren, ligesom det i Regelen snarere var hiin der beilede til Skjaldens Gunst, end denne der smigrede Kongen. Vare de ikke fornøjede ved et Hof, saa kunde de jo, som frie Mænd, drage til et andet, og der forsøge deres Lykke, hvorpaa vi i Sagaerne ogsaa have hyppige Exempler. Det hørte med til det gamle nordiske Folkeliv, — dette Troubadourforhold, og for Kongerne var det især en social Nødvendighed. Disse Sangere vare ei blot til Lyst, men de vare ogsaa Historiens og Politikkens Tjenere, og som saadanne finde vi dem fornemmelig holdte i Ære af Kongerne. Olaf den Hellige lod sine Hirdskalde bivaane Slaget paa Stiklestad, forat de som Øjenvidner med desto nøiagtigere Kundskab kunde besynge det Forefaldne, og vi finde der Islænderen Thormodur Kolbrunarskald, som før Slagets Begyndelse affynger Bjarkemaalet; Hæren, fortælles der, blev begeistret ved at høre denne gamle Sang og kaldte den Huskarlenes Hvæsselse (húskarla-

---

Søn; Præsten Einar Skúlason under Svend Grathe; Olafur hvítaskáld Þórðasson under Valdemar d. Gamle eller Sejersæle d. 2den, Arnaldur Þorvaldsson under Valdemar Knudsson d. 3die; det er ham som Saxe i 14de Bog kalder Arnaldus Thylensis, og om hvem han beretter at han idelig var i Følgeskab med Absalon. I Sverrig finde vi ligeledes af islandske Digtere: Þorvaldur Hjaltason under Erik d. Sejersæle; Sighva'ur Þórðarson, Gunnlaugur Ormstúnga, Skáld-rafn, Ottar svarti o. fl. under Olaf den Sænske og hans Søn Anund; Sneglu Halli under Kong Sørkver eller Sverker, Sturla Þórðarson under Birger Jarl Magnusson, Markús Skeggjason under Kong Inge Steinkelsson, o. s. v., o. s. v. —

hvöl). Under Magnus den Gode finde vi Islænderen Sighvatur, næstefter Nordmanden Eyvindur Skáldaspillir, Nordens største Skjald, som ved denne Konges Hof var den eneste, der vovede at sige ham Sandheden; — da Ingen havde Mod dertil, digtede han de saakaldte bersöglisvísur (ɔ: Oprigtighedsvers), hvori han minder Kongen om hans Pligter imod sine Undersaatter og ikke frygter frit og aabent at sætte ham til Rette. Vi glæde os ved at see, hvorledes Kongerne i det gamle Norden med samme Liberalitet laante Øre til disse Minstrellers Roes og Daddel. Danmarks stolte Konge, Knud den Store, der ikke værdigedes at høre paa de danske Hofmænds Smiger, smilte naadig til Islænderen Thorarins digteriske Panegyrier, hvorfor denne endogsaa fik Tilnavnet: loftúnga (ɔ: Roes-tunge). I Harald den Haardraades Saga finde vi den humoristiske Episode mellem denne Konge og Islænderen Stufur, som siden blev en af hans Hirdskalde. Det fortælles at Kong Harald kom til en Bonde i Norge, hvor Stufur (Navnet betyder: en Stump) opholdt sig. Da han kom ind i Bondens Stue, saae han en høi og svær Mand sidde paa en Bænk. Kongen spurgte: hvem er Du. — Stufur svarede: mit Navn er Stump. Kongen: et besynderligt Navn, eller hvis Søn er du. — Kats Søn, var Svaret (Stufur var nemlig Søn af en vis Thordur med Tilnavnet Kat). — Kongen: Det sidste bliver værre end det Første, eller hvem var Katten? — Gjæt, svarede Stufur og smaalo. — Hvorfor lo du, sagde Kongen. — Gjæt, svarede Stufur. — Kongen: det er vel ei saa let at gjætte, men, feiler jeg ikke meget, saa havde du vel Lyst til at gjengjælde mit Spørgsmaal om Katten din Fader, med et andet om Svinet, min Fader (Harald Haardraade var

nemlig Søn af Sigurdur, med Tilnavnet Syr, der betyder en So), men derfor lo du, vedblev Kongen, at du vovede ei at spørge. — Truffet, svarede Stufur. Kongen fandt Behag i hans Samtale, drak med ham om Aftenen, og Stufur foresang ham en Mængde mindre episke Digte, som kaldtes flokkar. Kongen spurgte ham da: Siig mig Stufur, du som uden Tvivl kan mange Digte udenad, for hvem har du bestemt de større Digte, Drapaerne, siden du kun for mig fremsiger de mindre, Flokkerne. — For dig selv, svarte Stufur. — Naar, spurgte Kongen. — Naar vi træffes næste Gang, sagde Stufur. — Hvorfor ikke nu strax, sagde Kongen. — Fordi jeg saavel med Hensyn til Underholdning, som alt Andet mig Vedrørende vilde ønske, at du syntes desto bedre om mig Konge, jo længere vi kjende hinanden, jo oftere vi sees. Derpaa sagde han: Jeg har en Bøn til dig Konge. — Hvilken, spurgte Harald. — Tilstaae mig den, før du veed hvad jeg beder om, var Svaret. Og Harald, som virkelig syntes desto bedre om Stufur, jo længere de taltes ved, føiede ham i hans Lune. Enden blev, at Stufur blev Haralds Hofskjald og digtede et Drapa om ham, som benævnes Stúfa.

Vi finde saaledes bestandig den islandske Troubadourdigtning gaaende Haand i Haand med den gamle Tid i Norden; ved alle de norske Kongers Hoffer fra Erik Blodøxe til Magnus Lagabæter, og de fleste saavel danske som svenske støde vi paa een, som oftest flere islandske Skjalde. Det var derfor af disses og andre ældre Digteres, (som Harald Haarfagers og den tidligere Ynglingskongeslægts Barders) Kvad, at Snorri Sturluson øste sin Heimskringla, da det, som han selv saa sindrig bemærker, ikke var rimeligt, at disse Sange, der omhandlede Kongerne selv og deres Bedrifter,

vilde være blevne høit fremsagte for dem selv og deres Hof, hvis de havde indeholdt tom Smiger og pralende Skildringer af saadanne Personligheder og Begivenheder, som alle de Tilstædeværende kjendte, saasom saavel den Skildrende, som den Skildrede derved maatte beskjæmmes. — Men disse Digtere befang ei alene det Nærværende, eller digtede selv, de kom til Hofferne med et betydeligt Forraad af ældre Kjæmpeqvad, det maatte være dem, som et Slags Rhapsoder, om at gjøre at kjende; disse vare ved Islands første Bebyggere, de norske Magnater, som selv jo maatte have en stor Interesse i disse Sanges Opbevarelse, forplantede til Island, og lærtes der udenad Mand efter Mand, bleve siden igjen bragte til deres oprindelige Hjem af de islandske Skjalde, som deels fremsagde dem ved Gjæstebud i Kongehallen til almindelig Underholdning, deels, som vi før have seet, paa Tyrtæisk Viis afsang dem for Slaget.

At det nu netop skulde være Islændere, som fornemmelig og med største Held dyrkede Skjaldekunsten, at det fortrinsviis var dem, der fortjente Navn af Nordens Minstreller, følger, som Danmarks aandrige Oldgransker Peter Erasmus Müller, saa rigtig har bemærket, ligefrem af Sagens Natur. Først og fremmest tilhørte de nemlig en fri Forfatning, der jo altid er saadanne Aandsretninger gunstig, og dernæst fatte selve Magthaverne meget større Priis paa fremmede end paa indfødte Skjaldes Priis, saameget mere, som de desuden vidste, at de islandske Digtere vare Troubadourer, der vandrede fra Hof til Hof, og endelig vendte tilbage til deres Hjemstavn, hvoraf de ganske rigtig lovede sig en større og mere udstrakt Berømmelse, end af indfødte Digteres Lovtaler, der maaskee aldrig vilde komme udenfor deres

eget Lands Grændser. Med Magnus Lagabøter forstummede nu denne nordiske Mistreldigtning. — Den middelalderlige provençalske Ridderpoesi afsluttedes med Provences Indlemmelse i den franske Stat. Da Island kom under Norge, ophørte den ejendommelige islandsk=middelalderlige Digtning. Medens Provençe i Feudalaristokratiets Uafhængighed endnu stod saa at sige selvstændig, blomstrede den provençalske Lyrik. Medens Island som en selvstændig Republik hævdede sin politiske Værdighed lige overfor det øvrige Norden, tonede dette Lands episke Lyrik frit og freidig. Island var Nordens Provençe. Ligesom i Syden Sydens yppigste og yndigste Landskab var Ridderpoesiens Jordbund, saaledes var i Norden Nordens koldeste, goldeste og nordligste Udkant den skandinaviske middelalderlige Digtnings Hjemstavn. Der bevaredes længst den ejendommelige nordiske Kjernenatur fri for fremmed Paavirkning og den kunde i hiin svundne Tid være sikker paa at finde Gjenklang mellem Norges Klipper, i Danmarks Skove, og paa Sverrigs Flodbredder. — Men Øen mistede sin Selvstændighed; Borgerkrige og Partiaand, — som tildeels var fremkaldt ved de norske Kongers Agitationer og Intriguer, — havde saaledes afmattet Islændernes Kraft, at det Folk, som, da Olaf den Hellige sendte Thorarin Nefjulfsson med det Budskab til Island: „at han vilde være deres Herre, hvis de vilde være hans Underfaatter", at det Folk, som da gav ham dette ligesaa stolte, som besindige Svar: „at de vilde være hans Venner, hvis han vilde være deres Ven", — at det Folk, som end ikke vilde overlade denne Konge en lille Ø nordenfor Island, Grimsey kaldet, (fordi de frygtede, han der vilde kunne underholde en Hær til Landets Foruroligelse) — dette Folk blev nu glad ved at kaste

sig i Armene paa en fremmed Stat, skjøndt paa Betingelser, der, saaledes som i det Historien pleier at gaae, aldrig ere blevne opfyldte fra Magthavernes Side.*) Den politiske Hakon Hakonsson og hans Efterfølger, den snilde Magnus Lagabæter vidste ved Smiger og Æresbeviisninger saaledes at hilde de fornemste Islændere, at selv vor berømte Historieskriver Snorri Sturluson ikke uden Grund er bleven mistænkt for landsforræderiske Planer; men er han kun mistænkt, saa staaer Gissur Jarl Thorvaldsson desto sikkrere i denne Henseende stemplet af Historien. Det seer iøvrigt virkelig saaledes ud, som ei blot det øvrige Norden, men endog Europa har havt Bevidstheden om, hvor høit den gamle islandske Statsforfatning ragede op af Middelalderens polititiske Liv, naar man t. Ex. betænker Kardinal Vilhelms Ord i det Brev han 1348 tilskrev Islænderne, hvori han byder dem „at tjene Kong Hakon," idet han anfører som Grund: „at det var urimeligt, at ikke Island tjente en Konge, ligesom alle andre Lande i Verden." — Den i det øvrige Norden sig allerede dengang forplantende Germanisme, listede sig nu med de nybagte islandske Jarler og Herrer til denne fjerne

*) Det var saaledes gjort til Betingelse, at kun Indfødte maatte beklæde Landets Embeder, at dets gamle Love skulde staae ved Magt, og giort den norske Regjering til Pligt, som Vederlag for den aarlige Skat at sende et vist Antal Skibe til Landet, med Tømmer og andre Nodvendighedsartikler; at der skulde herske en fuldkommen Toldfrihed, at enhver Islænder, som nedsatte sig i Norge skulde have höldsrétt, som det heed, eller derved fra islandsk Borger gaae over til den lavere Adel i Norge (den højere Adel kaldtes nemlig lendir menn, den lavere höldar), at Althinget skulde beholde den øverste dømmende Magt, undtagen i de Tilfælde, naar Nogen ved dets egen Dom blev stævnet ned til Norge, og Sagen saaledes overlodes til den norske Konges Afgiorelse.

Ø; hvor man før paa ægte nordisk Viis, som sande Demokrater, i Ordets ædleste Betydning, havde ladet sig nøie med at være Bønder og Odelsmænd, i Grunden sande kongebaarne Adelsmænd, der begyndte man nu at skele til Jarle- og Herretitelen. Nu hed det: Gissur jarl, og herra Rafn Oddsson, før var det slet og ret Gissur Thorvaldsson, Rafn Oddsson, Snorri Sturluson o. s. v. Jon Loptsson i Odda, Sæmundar Eddaens Ordners og Samlers, Sæmundur hin Frodes Sønnesøn, skjøndt gift med en norsk Konges (Magnus Barfods) Søster, var dog slet og ret Jon Loptsson, og det sin Anseelse, sin Rigdom uagtet; det kom i den gode gamle demokratiske Tid kun an paa den berettigede Anseelse, en Mand vidste at forskaffe sig ved sit indre Værd, sin ædle Charakter og Dannelse; thi deri, at høi Byrd ogsaa kom i Betragtning, laae blot den naturlige Forventning og den Erfaringssætning, at en herlig Stamme pleier at skyde gode Grene. — Men med den frie Forfatning forsvandt nu ogsaa denne ædle sociale Simpelhed; den eiendommelige nordiske Poesi forsvandt, og den islandske Historieskrivning, der støttede sig til den, og som i Republikkens sidste Periode kulminerede i Ari hin Frode, Gunnlaugur Munk, Styrmir hin Frode, Eirikur Oddson, Sverris Sagas Forfatter Gissur Hallsson, Abbed Karl, Odda-Slægten (O d d v e r j a r, hvoriblandt den ovennævnte Jon Loptsson) Snorri Sturluson, og endelig Skjalden Sturla Thorddarson, nedsank nu efterhaanden til Munkekrøniker og Romaner, eller de saa kaldte Riddersagaer (riddara sögur). Tabet af den politiske Frihed, store Pester, sorte Død, som den kaldtes, 1400 og senere Kopperne, tilligemed et overhaandtagende Hierarchi nedtrykkede Folkets Aand endnu mere, nedslog Frihedsfølelsen og

kjølnede efterhaanden den oprindelige Interesse for Folkelighed og Nationalitet.

Foreningen med Danmark var i sine nærmeste Følger endnu ufordeelagtigere for Øen, end for Indlemmelsen i den norske Stat, thi foruden at de Danske, især i Begyndelsen, betragtede Islænderne som Fremmede eller ialfald som Kolonister, — medens Nordmændene aldrig glemte Slægtskabet, end ikke efter Adskillelsen, — saa vare der især to Skridt fra den danske Regjerings Side, som forenede dem til endnu mere at svække Indbyggernes Kraft og Energi. Deels nemlig det i høieste Grad trykkende Handelsaag, deels den voldsomme Maade hvorpaa Reformationen der blev indført under Christian den 3die, hvis nærmeste Følger idetmindste vare af en for Island meget nedslaaende Natur, om de end fra Historiens absolute Standpunkt maa betragtes som velgjørende. — Reformationen tilførtes udenfra, den udviklede sig ikke indenfra, uden forsaavidt den ogsaa der tildeels blev fremkaldt ved Indbyggernes Indignation over Geistlighedens overhaandtagende Herskesyge og Gjerrighed. Følelsen af de religiøse Misbrug var derimod mere underordnet, og Reformationen i Island bar derfor mere en politisk end en kirkelig Charakter. Offret for den gamle Tro, Biskop Jon Arason, var, — forsaavidt vi, af de tarvelige Kildeskrifter fra denne Periode i Islands Historie, kjende ham, — mere en energisk, klog og ærgjerrig Verdensmand end en i religiøs Henseende ivrig Katholik. Hvad han attraaede, var meget mere en reen verdslig, end selv en egentlig hierarchisk Magt, og det fremtrædende politiske Moment i hans Charakter, var en afgjort fjendtlig Stemning imod Danmark og Danske, noget som allerede før paa mange Punkter var begyndt at yttre sig i Island,

og dels var fremkaldt ved en over Norge forplantet National-Antipathi, dels i den sidste Tid endnu mere var forhøiet ved de halvdanske og halvtydske Gouvernørers eller Hirdstjorers Raahed og Despoti. Et af Jon Arasons sidste Impromptuer, — thi han var en øvet Improvisator — giver oversat omtrent denne Mening; „Ilde har os Verden forblindet, bedaaret og bitterligen sveget, hvis jeg skal dømmes af den danske Slægt og døe saa for Kongens Magt.“ *)

Man har en temmelig grundet Formodning om at han havde i Sinde at underkaste sig Landet, forjage de danske Embedsmænd, tugte den dansk- og reformertsindede skalholtske Biskop, og derpaa tye til Keiser Carl den 5tes Beskyttelse, med hvem man veed at han stod i Korrespondenee. Men, som hans Magt stod paa det høieste Trin, og hans Popularitet, især i hans eget Stift, var steget til en Høide, som kun Faa i Island have kunnet naae, blev han ved egen Uforsigtighed taget til Fange af sin Dødsfjende Dadi Gudmundsson; der blev gjort kort Proces, og Tjeners Tjeneren, den danske Gouvernørs Befuldmægtigede, Christian Skriver, som han kaldtes, reiste, uden at raadføre sig med den danske Regjering, et Skafot for Islands sidste katholske Biskop og en af dets største Personligheder. Det var en mærkværdig Charakter denne Jon Arason. Stolt og ærgjerrig forbandt han med et ædelt og gavmildt Gemyt en vis Lethed og Munterhed i Livet, hvormed han vidste at skjule sine Planer; som en øvet Improvi-

*) Det lyder i Originalen saaledes:
Vondslega hefir oss veroldin blekkt
vélað og tælt oss heldur frekt,
ef eg skal dæmdur af danskri slekt
og deyja svo fyrir kóngsins mekt.

sator tugtede han sine Fjender, nu med bittre Nidviser, nu med let, halvspøgende, halvspottende Persiflage; det lod som var det ikke hans Alvor, forend han da lige med Et reiste sig i sin og Katholicismens hele Kraft og med Sværdet i Haanden tiltvang sig, hvad man ikke med det Gode vilde give ham. Island var dengang voldsomme Kampe underkastet. Sturlungatidens Borgersplid afløstes af de tvende islandske Bispestoles kirkelige Stridigheder, idet Biskoppen over Holumsstift sjelden kunde ene sig med den skalholtske Biskop. Saaledes udgik Reformationen i Island fra denne, medens hiin — i dette Tilfælde Jon Arason — forsvarede Katholicismen indtil sidste Blodsdraabe. Denne kirkelige Tragoedie, den eneste i sit Slags, som Reformationens Historie har at opvise, fremkaldte nu en anden reen politisk, idet den danske Konge, Christian den 3die, som, foruden Afstraffelsen af Jon Arasons talrige Frænder og Tilhængere, ogsaa havde andre Sager at afgjøre med Island, sendte tre fuldrustede Krigsskibe derhen, under Otto Stigssons, Christopher Trondsens og Axel Juuls Anforsel, som skulde ordne Forholdene og modtage Folkets Hyldning paany. Man kan ikke nægte, at Christian d. 3die efter Forholdenes Natur snarere maa siges at have været mild end stræng i den egentlige Strafs Fuldbyrdelse. Hovidsmændene, som de kaldtes, eller Landets Gouvernører og Landfogderne vare i den sidste Tid ikke sjelden faldne som Offere for deres Nidkjærhed i Kongens Tjeneste; vel vare de ofte overmodige, gjerrige og despotiske, men de havde ogsaa maattet bøde derfor med Livet, og undertiden gjorde et fra Islændernes Side bittert Had til disse de danske Kongers som oftest tydske Befuldmægtigede sig formeget gjeldende, undtagen orsaavidt som det jo var en Overtrædelse af den ved Islands

Indlemmelse i den norske Stat mellem dette Land og Norge indgaaede Traktat, overhovedet at besætte Landets Embeder med Fremmede. Jon Arasons Død var nylig bittert bleven hævnet paa den saakaldte Christian Skriver, den fraværende Gouverneurs Fuldmægtige, som havde staaet i Spidsen for Jon Arason og hans Søn Are Laugmands pludselige Domfældelse, idet han tilligemed henved tyve tydske, danske samt et Par islandske Følgesvende, paa Jon Arasons Datter, Thoruns Anstiftelse, blev dræbt af de forbittrede Nordlændinger, der ikke havde kunnet komme deres Biskop til Hjelp. — Men var Chr. d. 3die end ikke saa streng i den egentlige Afstraffelse, saa leed dog Landet saadanne Tab ved Kirke- og Klostergodsenes Sæcularisering, idet de af de katholske Biskopper og andre Geistlige i Forhold til Landets Midler sammenskrabede store Rigdomme for største Delen umiddelbart flød i Kongens Pung, at det siden den Tid endnu ikke har kunnet gjenvinde sin forrige Velstand. Oprettelsen af de to Skoler i Skalholt og Holum, var et meget ringe Vederlag for Inddragelsen af Landets bedste og største Godser, for Borttagelsen af de katholsk-kirkelige Kostbarheder, hvoriblandt man finder opregnet en Mængde Guldkalker samt andre Klenodier af Værdi, der bleve nedsendte til Danmark og der omsatte i myntet Guld og Sølv. Fra denne Periode, fra Reformationens Indførelse i Island, daterer sig den Forkuelse og Slappelse i Folkecharakteren, den politiske og nationale Tilbagegang, som først i de seneste Tider synes at være standset. Pester og Vulkanudbrud, Hungersnød og Handelsaag kappedes om at straffe Islænderne for deres tidligere Borgeruroligheder og det aristokratiske Anarchi, som i og efter Sturlungatiden mere og mere greb om

sig, indtil endelig Folket gik i sig selv og i en stille Resignation forventede bedre Tider.

Medens i det øvrige Europa de forskjellige Folk i en vis Periode af Middelalderen, istedetfor selv at producere noget Nyt, have henvendt deres Blik paa de ældre literaire Skatte, som tilhørte ikke deres egen, men snarere den græsk-romerske klassiske Fortid, er Forholdet i Island et væsentlig andet, skjent analogt. Da nemlig Islændernes egen klassiske Literatur allerede længe før Reformationens Tid var afsluttet, da politiske og religiøse Kampe i lang Tid havde tilbagetrængt de literære Interesser, da en dyb Ro efter Spændingen alt var indtraadt, begyndte Islænderne selv at vende deres Blik til deres egen klassiske Literatur, istedetfor som den øvrige middelalderlige Christenhed udelukkende at søge deres aandelige Beskjæftigelse i den græsk-romerske Klassicisme. Jeg maa udtrykkelig fremhæve disse to Momenter, som særdeles vigtige med Hensyn til Islands literære Betydning for det øvrige Norden: 1) at den middelalderlige videnskabelige Interesse i Island begyndte med den nationale Literaturs Behandling, og 2) at Beskjæftigelsen dermed først vaagnede der, uden Opmuntring udenfra, og at det derfor ikke med Rette kan paastaaes, som undertiden er bleven udtalt, at Danmark fortrinsviis har Æren af den islandske Literaturs Opbevaring og Studium, — Noget, som forresten Ingen med større Glæde skulde indrømme end jeg, hvis det virkelig forholdt sig saaledes. Før Ole Worm, som beviislig var den allerførste, fra hvem i Danmark Interessen for det oldnordiske Studium fremgik, var Islænderen Arngrimur Jonsson opstaaet, „den gamle islandske Literaturs Restaurator,“ (som Danmarks lærde Historiker Werlauff kalder ham) der, i Forening med den is-

landske Bibeloversætter Biskop Gudbrandur Thorlaksson, med Iver og Energi virkede for den islandske Literaturs Gjenfødelse, hvorom hans Chrymogæa er det bedste Vidnesbyrd. Allerede 1596 var han begyndt at samle gamle islandske Haandskrifter og andre Oplysninger til den nordiske Historie i Island. Forat bruge Werlauffs Ord: „Denne rige Kilde for Nordens gamle Historie var altsaa aabnet, førend Worm for Alvor begyndte at kaste sig paa fædrelandske Oldsager og andre Anliggender*). Arngrimur Jonsson stod fremdeles denne saa kraftig bi med videnskabelige Meddelelser, at Worm selv tilstod, at hans lærde Vens Død 1648 for stor Deel havde betaget ham Lysten til dette Studium. Islænderen Jonas Rugmann virkede samtidig til det samme Maal i Sverrig. Efter Arngr. Jonssons Død var det den af de islandske Haandskrifters Samling og Opbevaring saa fortjente skalholtske Biskop Brinjolfur Sveinsson, som vedligeholdt Interessen hos Worm, og gik ham i den afdøde Vens Sted. Der dannede sig saaledes først i Island en saadan Skole Oldgrandskere og nordiske Historikere, der netop vækkede Interessen for den islandske Literatur i Danmark, Sverrig og Norge. Ligesaa glædeligt som det altsaa er at see, med hvilken Begeistring denne Idee af det øvrige literære Norden blev optaget, ligesaalidt forringes derved Islands Fortjeneste først at have givet Stødet til dets egen Literaturs Gjenfødelse, Noget, som desuden laa det selv nærmest. Der er nemlig en Bemærkning, som kunde synes overflødig, men som de senere Tiders Terminologi gjør det nødvendigt at accentuere, at det, som man ofte benævner oldnordisk Literatur, egentlig

*) See Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. I, p. 340 sqq.

ikke er Andet, end islandsk Literatur. Thi ligesom man med Rette kalder det dansk Literatur, som er skrevet i Danmark, paa Dansk og af Danske, ligesaa bør man ogsaa kalde det islandsk Literatur, som er skrevet og forfattet af Islændere, paa Islandsk, i Island, og det i den Tid, da denne Ø var en selvstændig Stat; men nu maa erindres, at Alt, hvad man har af saakaldet oldnordisk Literatur, bevislig enten er skrevet eller ialfald samlet og redigeret paa Island. Paa Kóngsskuggsjá (Kongespeilet) samt enkelte andre ganske ubetydelige Smaating nær, skyldes uden Undtagelse saavel de historiske og lovhistoriske, som poetiske Kildeskrifter i det oldnordiske Sprog Islændere, som i deres Hjem forfattede, samlede, ordnede og opbevarede dem. Selv om Eddaen, det gamle Nordens hellige Bog, Skandinavernes Koran, veed vi kun det med Bestemthed, at ligesom den bærer en Islænders Navn, saaledes er den idetmindste samlet og ordnet af ham. Heimskringla, de norske Kongers Sagaer, Islændernes Sagaer ere alle forfattede paa Island, ja selv de norske Lovbøger og specielle Lovsamlinger ere idetmindste samlede og afskrevne paa Island. I den gamle kongelige Samling No. 982 fol. findes en Bog af en Nordmand, hvori det hedder: „meste Parten af de Pergament-Laugbøger, saa indtil denne Tid have været brugt her i Landet, de ere skrevne paa Island." Jeg regner os det derfor ingenlunde til Ære, at vi have været de Første til at vække Interessen for vor egen Literatur og bryde Isen med at forplante den. Det var ganske naturligt, at da Island allerede i det 16de Aarhundrede ved Jon Arason havde faaet et Bogtrykkeri, brugte man dette til Trykningen og Udgivelsen af islandske Sagaer, og det er derfor i sin Orden, at de skalholtske Udgaver af Olaf Tryggvasons og andre Sa-

gaer ere de ældste man har. Men det som udgjør Islands store Fortjeneste, der desuden staaer ene i Literaturens Historie, er først, at man der skrev Bøger paa sit Modersmaal, medens Latinen i det øvrige Europa var det eneste brugelige Skriftsprog, og dernæst at man, istedetfor at vende sig til de græske og latinske Autorers philologiske Dissection og Anatomi, fredede om sin egen klassiske Literatur og gjorde den frugtbringende for de kommende Slægter. — Den historiske Skole i Island, som Biskop Gudbrandur Thorlaksson og Arngrimur Jonsson stiftede, forplantede sig nu indtil vore Dage igjennem Frederik den 3dies Historiograph Thormodus Torfæus (Þormóður Torfason), Præsten Magnus Olafsson, som især beskjæftigede sig med den gamle nordiske Poesi, den Holumske Biskop Thorlakur Skulason, Worms Correspondent og Raadgiver, dennes Amanuensis Sveinn Jonsson, den islandske Lexicograph Gudmundur Andresson, Arnas Magnæus (Árni Magnússon), den efter ham benævnte Commissions Fader, som anvendte alle sine aandelige og materielle Ressourcer til den gamle islandske Literaturs Opbevarelse og Forplantning, Biskopperne Finnur Jonsson, Forfatteren til den islandske Kirkehistorie, og hans Søn Dr. Hannes Finnsson, Literærhistorikeren Halfdan Einarsson, Conferentsraad Jon Erichsen (Jón Eiriksson) og mange Andre. Islænderen Torfæus var den første, som efter Kildeskristerne udarbeidede en selvstændig Nordens Historie; Jon Olafsson (fra Svefneyjar) den første, som vovede en grundig videnskabelig Undersøgelse om Nordens gamle Digtekunst; Gisli Brinjolfsson den første, som i sit Periculum Runologicum har kastet et klart Lys over Runernes Mørke; Sveinbjorn Egilsson den første, som har kunnet forklare den gamle islandske Digt-

nings dunkleste Frembringelser; og Finn Magnusen er den første, der, i sit Værk: Eddalæren har underkastet den gamle nordiske Mythologi en dybsindig og omfattende Drøftelse, hvis Betydning for en fremtidig Behandling af denne Gjenstand er af en uberegnelig Vigtighed.

De ville saaledes see m. H. at Islænderne selv ikke blot skabte den oldnordiske Literatur, som rigtigere kaldes den islandske, men at de ogsaa bidrog meest til dens Studium, Opbevaring og Udbredelse. Det er ingenlunde min Hensigt at gjøre Nogen Uret eller eensidig inhærere mit Fødelands Fortjenester, men naar man saa ofte har villet forringe denne Fortjeneste og give andre Lande Æren for hvad der med Rette tilkommer Island, saa føler jeg mig opfordret til at berigtige en saadan Eensidighed. Det kan ikke falde mig ind at benægte det øvrige Skandinaviens Fortjenester af den islandske Literatur; Peder Claussøns, Jacob Aalls, Munchs Keysers o. a. Navne blandt Nordmændene, Bures, Peringskjølds, Afzelius's og Geijers Navne blandt Svenskerne, Worms, Schoenings, Rasks, Peter Erasmus Müllers, Werlauffs, Rafns, Grundtvigs, N. M. Petersens, Engelstofts o. fl. Navne blandt de Danske, have for os Islændere en herlig Klang, men ligesaalidt kunde vi skjule for os selv eller de Danske, at den islandske Literatur netop i Danmark og fra dansk Side har lidt uerstattelige Tab. Man har klaget over den slette Behandling i Island selv af gamle Haandskrifter, og det Barbari, den Vandalisme kan ikke forsvares, hvorfra Islænderen Arnas Magnæus reddede saa mange kostbare literære Levninger, og i den bedste Mening bragte dem til Kjøbenhavn; — men ikke at tale om det uerstattelige Tab,

som Islands og derved hele Nordens Literatur leed ved Kjøbenhavns ulykkelige Ildebrande, især den af 1728, ved hvilken Worms og Resens Bibliotheker og en stor Deel af den Arnamagnæanske Samling blev Rov for Luerne, saa vil jeg blot her erindre om den utilgivelige Skjødesløshed og den uforsvarlige Behandling, som fra det arnamagnæanske Legats ældste Ephorers Side blev denne Literatur og dens Mindesmærker tildeel, idet der, til denne Literaturs Fremme, i næsten et halvt Aarhundrede ikke blev gjort det ringeste Brug af den rige Arv saavel i Haandskrifter, som bar Mynt, der af den for Nordens Historie og Videnskabelighed saa begeistrede Arnas Magnæus var bleven legeret til Danmark, idet man saadan ganske uden videre lod Haandskrifterne skjøtte sig selv, forbrænde og hensmuldre, og gjorde, Gud maa vide hvilket, Brug af den til deres Opbevaring og Udgivelse legerede Capital, tvertimod Fundatsen og dens Bestemmelse, indtil Jon Olafsson fra Grunnavik, paany vakte Sandsen for de i Støv og Aske begravede literære Skatte*).

Det var under Fredrik d. 4de at Arni Magnusson levede og virkede; denne danske Konge lod det ikke mangle paa sin levende Opmuntring og virksomme Bistand. Det var under hans Efterfølger, Christian d. 6te, at Arni Magnussons Legat blev misbrugt, og det var endelig denne

*) Arni Magnusson døde 1730; Fundatsen for hans Legat er først confirmeret 1760. Oplaget af Knytlinga saga, — det eneste literære Arbeide i den Retning, som man i dette Tidsrum udførte — blev ved Molmanns Forsømmelse Bytte for Møl og Muus, o. s. v. Jfr. Werlauffs interessante biographiske Skizze af Arni Magnusson i Nord. Tidsskrift for Oldkyndighed 3die Bind. p. 1—166.

Konge, som udgav sin Anordning om Huustugten paa Island (af 3 Juni 1746), i hvis 7de § vi læse følgende fornøielige Passus: at Islænderne „ere alvorligen at paaminde under Straf, at vogte sig for usømmelig Snak og Skjemt, Sværen og Banden, forfængelige Historier eller saakaldede Søger (Sagaer) og letfærdige Digte eller Riime (rímur), som ikke sømmer en Christen, og hvorved den Hellig Aand bedrøves, at fremføre .... Men blive de enten selv befundne udi foranførte Synd og Last, samt anden Uteer= og Ugudelighed, eller tilstede deres Tjenestefolk Sligt, og ikke angive det, ansees de efter foregaaende Advarsel med Gabestokken, og, om det ikke frugter, med høiere og haardere Straf, især med Kirkens Disciplin efter Sagens Omstændigheder.“ Hermed staaer et andet Faktum i Forbindelse, nemlig det Forbud, der fra den danske Regjerings Side udgik imod Dands og Juleløier paa Island, eller de saakaldte vikivakar, hvortil knyttede sig mange smukke Kjæmpeviser og selskabelige Sange, hvoraf nogle saa endnu existere i Traditionen paa Island. Franskmanden Michelet har med Rette bemærket, at Noget af det meest Upolitiske en Konge kan gjøre, er at forbyde uskyldig Moro, men for os har dette Datum den Betydning, at Meget af islandske Kjæmpesange og Folkeviser, hvoraf nogle endnu overblevne endog fremtræde med en eiendommelig dramatisk Charakter, derved ere gaaede tabte. —

Naar vi nu endelig komme til det nordiske Oldskriftselskab og det islandske literære Selskab, som i den sidste Tid have staaet i Spidsen for den islandske Literaturs Forplantning, saa maa jeg atter der erindre om, at begge i Forstningen for en stor Part ere stiftede af Islændere; — at det første endnu blandt sine virksomste Deeltagere tæller to Islændere

Finn Magnusen og Sveinbjørn Egilsson, og at det sidste, forsaavidt den virksomme Deeltagelse angaaer, for Dieblikket udelukkende bestaaer af ældre og yngre Islændere. Men det vilde være uretfærdigt at forglemme to Danskes store Fortjeneste af disse tvende Selskaber, nemlig Rasks af det islandske literære Selskab, blandt hvis første Stiftere han er, og Rafns af Oldskriftselskabet. Hiin fremmede med sin geniale Aands og sit ædle Hjertes hele Begeistring Alt, hvad som henhørte til nordisk Literatur; denne har ikke blot med en ustandselig Iver og Energi, som vilde være en mere praktisk Tid, end den nuværende, værdig, tilkjæmpet den islandske Literatur og Nordens gamle Historie hele Verdens Interesse; men selv theoretisk i sit Værk: Antiquitates Americanæ godtgjort det historiske Datum, at det af Islændere længe for Columbus's Tid fundne Vinland virkelig er en Deel af Amerika, et Datum, hvis Vigtighed endnu mere forhøjes ved Finn Magnusens Afhandling om de Engelskes Handel paa Island, der bringer det til høi Grad af Sandsynlighed, at Columbus virkelig var paa Island, og skaffede sig Underretning, om en saadan Verdensdeel, som Amerikas, Tilværelse, hvorved hiin Begivenhed først egentlig faaer sin verdens-historiske Betydning.

Men medens nu Oldskriftselskabet i Forening med den Arnamagnæanske Commission fornemmelig har anvendt sine Kræfter paa den klassiske islandske Literaturs Udbredelse, og saaledes mere har virket skandinavisk, forsaavidt denne fortrinsviis bevæger sig om hele Nordens Historie, har hid íslenzka bókmentafèlag (det islandske literære Selskab), der maa betragtes som en Fortsættelse af det altfor

tidlig ophævede íslenzka lærdómslistafèlag*), begrændset sig til saadanne mere specielle literære Formaal, som nærmest vedrøre det isolerede Island selv. Men da dets Virksomhed ikke desto mindre maa have Betydning for hele Norden, naar vi see hen til Islands fremtidige Stilling i Skandinavien, saa vil jeg her med faa Ord berøre den Side af Islands Literatur, som dermed staaer i Forbindelse.

Jeg maa da først her imødegaae den Betragtningsmaade af Island, som anseer det for at være en Oldsag, en Gravhøi, hvori Nordens Herlighed er heilagt, som en død Skat, det kun er om at gjøre at hæve og saaledes frugtbargjøre. Men det kan kun den sige, der har et uklart Begreb om dette Land, dette Folk, dette Sprog og denne Literatur. Hvilken uberegnelig Indflydelse paa Oldtidsvidenskaben, paa Studiet af Nordens Historie, Sprog og Folkeliv, har jo ikke allerede den Omstændighed havt, at det Sprog, hvori hine Mindesmærker ere affattede, ikke er dødt, men levende, men dog forener et dødt Sprogs Interesse med et levende Sprogs levende Aand; at det Folk, fra hvis Forfædre de ere udgaaede, trods alle sociale Tilbageskridt, dog bestandig minder om disse Forfædre; — at mange Skikke og Vedtægter, ja endog enkelte Love fra den gamle Tid endnu den Dag i Dag staae ved Magt; — at man saaledes har en bestandig levende Commentar til en klassisk Literatur, og at der endelig har vedligeholdt sig denne Nationalitetens lyriske Aand, som supplerer Tidens Laenner.

*) Dette Selskabs Skrifter indeholde en Mængde nyttige og interessante Afhandlinger af Conferentsraaderne Jon Eiriksson og Magnus Stephensen, Stiftamtmand Olafur Stephensen, Stefan Bjornsson, Olafur Olafsson o. m. fl.

Ved Siden af hin gammel-islandske Literatur, er der nemlig en anden, der gaaer op til det 17de Aarhundrede, som bestandig har reproduceret, ei blot den gamle Literatur udenfra, men ogsaa den gamle Aand indenfra, forsaavidt denne aldrig reent har kunnet forduuste i Island. Fra den første Halvdeel af det 17de Aarhundrede, da Reformationen først med hele sin gjenfødende Kraft havde grebet Hjerterne, have vi Psalmedigteren Hallgrimur Pjetursson, hvis Passionspsalmer (passíusálmar) endnu i Fasten synges hver Aften ved Huusandagten i Island. Han er vor Kingo, og jeg kan ikke sige Dem m. H., hvor det gjør mig ondt, ikke at kunne give Dem en Forestilling om den begeistrede Lyrik, den ophøiede Troens Glæde og Troens Smerte, som aander i hans Psalmer. Paa enkelte gamle latinske Psalmer nær, som Dies iræ og Stabat mater, samt et Par af Kingos og Grundtvigs, kjender jeg Intet i religiøs Poesi, der kan stilles ved Siden af dem. Hans Gravpsalme: „Allt eins og blómstrið eina“ er et anerkjendt Mesterstykke, og jeg erindrer endnu fra min Barndom det grandiose Billede i den af hans Passionspsalmer, der omhandler Frelserens Sidesaar, hvor han sammenligner det med det Væld, der for Mose Stav udsprang af Klippen, dette til Svalelse for Jødefolket i Ørkenen, hint til Husvalelse for Menneskeheden i Verdens nyere Ørk. Han skrev ogsaa episke Digte i en munter og humoristisk Tone, og man fortæller, at han over denne verdslige Brug af Poesien skulde være falden i Samvittighedsnag og have mistet den poetiske Aare, indtil han gjorde Gud det Løfte at han, hvis han gjenvandt den digteriske Gave, skulde anvende den til hans Priis, og hvor smukt begynde derfor ikke hans Passionspsalmer med følgende Vers:

Upp, upp mín sál og allt mitt geð!
Upp mitt hjarta og rómur með!
Hugur og túnga hjálpi til!
Herrans pínu eg minnast vil.

Det var naturligt, at Folkets hele Tanke i den daværende Trængselstid vendte sig til Himlen, og Psalmedigterens ophøiede Resignation er derfor et passende Udtryk for den under Naturens og Menneskenes Undertrykkelse sukkende Nationalaand. Senere, da den begyndte at aande friere, have vi Improvisatoren Paul Vidalin og den politiske Digter Eggert Olafsson, der ogsaa er bekjendt som Naturforsker, og hvis, i Forening med Bjarni Paulsson, forfattede Reisebeskrivelse over Island endnu læses med særdeles Interesse. Han udmærker sig ved Satire, bittre Sammenligninger af Fortid og Nutid, samt et i det hele efter den Tid mærkværdig rent Sprog. Senere hen komme vi til Erotikeren og Folkepoeten Stefan Olafsson, derpaa til Miltons og Kloppstocks Oversætter, Jon Thorlaksson, hvem allerede Rask i Maanedsskriftet for Literatur har gjort bekjendt i Danmark, men som foruden Island selv, kun England har anerkjendt, idet Digteren herfra de sidste Aar af sit Liv fik en anstændig Understøttelse og først derefter (det samme Aar han døde) fra den danske Regjerings Side en Pension af 40 Rgsd. aarlig. Jon Thorlakssons Nidviser minde aldeles om den gammelnordiske bittre Personal-polemik, medens Sigurdur Pjeturssons*), Benediet Grøndahls og Sveinbjørn Egilssons livsglade,

*) Af denne Digter ere der endog to nationale Lystspil, og en Epopee, Stellu rímur kaldet.

Jonas Hallgrimssons og især Bjarni Thorarensens melancholske og begeistrede Lyrik fører os i Tanken tilbage, saavel til de groteske, som til de meest ophøiede Eddasange. Ligesom den gamle islandske Poesi saaledes i den nyere Literatur har fundet en værdig Fortsættelse, især derved at baade den Formalisme i Versebygningen og den Skjødesløshed i Sproget, som engang herskede deri, i senere Tid har veget Pladsen for Tankernes Adel og Udtrykkets rene Harmoni, saaledes er ogsaa Interessen paany vaagnet for Islands Historie. Foruden Annalisten Bjørn af Skardsau, som allerede i det 17de Aarhundredes sidste Halvdeel virkede i denne Retning, og den førnævnte Forfatter af Islands Kirkehistorie, Biskop Finnur Jonsson, fortjener Jon Espolin, Forfatteren af Islands Aarbøger (Íslands árbækur) og Dr. Pjetursson, Fortsætteren af førnævnte Kirkehistorie, i denne Henseende fortrinsviis at nævnes. — Desuden er der i dette Tidsrum opstaaet en Mængde christelige Talere, hvoriblandt vi udhæve, af de Ældre, Biskop Jon Vidalin, af de Yngre, Stiftsprovst Arni Helgason; begges trykte og udgivne Prædikener bruges som Huuspostiller i Island. Denne udmærkede Geistlige, Rasks Ven og Lærer i Islandsk, har desuden i længere Tid staaet i Spidsen for et nu indgaaet Maanedskrift: Sunnanpósturinn, der var en værdig Fortsættelse af den lærde og patriotiske Conferentsraad Magnus Stephensens Tidsskrift: Klausturpósturinn, der tilligemed flere af denne Forfatters Skrifter i sin Tid bidrog overordentlig Meget til at udbrede nyttige Kundskaber, og vække Folkeaanden i Island. — Flere virke med ufortrøden Iver for Islands Literatur og Historie, og navnlig skyldes den yngre Generation tvende Tidsskrifter: Fjölnir og Ný Fèlagsrit, der have nomtvistelige Fortjenester saavel af Landets vigtigste

Almeenspørgsmaal, som af dets Sprog, der netop i den sidste Tid mere og mere har optaget den moderne Dannelse uden at miste noget af sin nordiske Charakter, hvilket er det bedste Beviis for dette Sprogs primitive Udvikling. — Thi foruden den Malm og Kjerne, som et nordisk Sprog nødvendig maatte have, er der i denne Tunge en forunderlig Smidighed; let som en Slange fnoer den sig om enhver Tanke og suger den i sig; den gjemmer en Rigdom af Anskuelse, en Fylde af Tanker, og denne ganske eiendommelige Tilbageholdelsens Inderlighed, som antyder meget mere end den udtaler, der netop passer for et Digtersprog, som helst bevægede sig i det Ophøiede og Dæmoniske, og mere sluttede sig til Aandens overgribende Styrke, end til den harmoniske Formskjønhed. Jeg behøver blot at henvise til Rasks hyppige Yttringer om dette Æmne, eller til Peter Erasmus Müller, som (N. T. f. O. I, p. 20) blandt Andet siger, at det islandske Sprog til Charakterskildringen „er langt rigere paa Skatteringer end noget nyere europæisk Sprog“; han fremhæver ligeledes med Rette dets „kjendelige store Rigdom“ i det Plastiske, Mimiske og Maleriske. — Men ogsaa denne Skat kom en Tid i Forfald, skjøndt aldrig i nær saa høi en Grad som Græsk og Latin i Nygrækenland og Italien, heller ikke som de øvrige nordiske Sprog i en vis Periode, hvilket forresten for en stor Deel laa i Sagens Natur. Af de gamle Haandskrifter af Islændernes historiske og poetiske Værker, var største Delen i Landet selv hist og her adspredt hos Private, hvis hele Læsning — paa det med Munkene indkomne Latin nær — disse Værker udgjorde. De udbredtes i Afskrifter, vare, ligesom de endnu ere, den Fornemmes og den Ringes, Husbondens og Tyendets aandelige Vederkvæ-

gelse, og selv om Skriftsproget hos de senere Forfattere betydelig tabte i Renhed og Kjerne, saa kunde dog de klassiske Skristers simple og ædle Stiil aldrig gaae Indbyggerne rent ad Glemme. Desuden vedligeholdt den gamle Lyst til paa Vers at behandle de gamle Sagaers Æmner sig bestandig i Island, selv blandt Almuen, og da det derfor maatte være saadanne Rimere en uundgaaelig Nødvendighed at beskjæftige sig med Kildeskristerne, saa kunde disses Sprog og Stiil ikke andet end i større eller mindre Grad indvirke paa dem og deres rimede Frembringelser. Om nu end disse som oftest kun havde et underordnet, og i egentlig poetisk Henseende stundom slet intet Værd, saa bidrog de dog meget til at bevare Sproget fra fuldstændigt Forfald; de gamle Ord og Vendinger vare Poeterne kjærkomne, som ofte kunde være i Forlegenhed for et lille Rim, et Rimbogstav, o. s. v., da de nu foruden Alliteration og Assonants ogsaa skulde frembringe rimede Vers, ikke at tale om, at det i Særdeleshed maatte være disse Rimeres Sag, at spække deres Poesier med Eddaen og den nordiske Mythologi, for, saavidt muligt, at vedligeholde Udseendet af at tilhøre den gamle Skjaldekreds.

Hvilken Betydning nu endelig den islandske Poesi har havt og fremdeles vil kunne have for Norden, behøver jeg ikke at sige dem m. H., det har Oehlenschläger viist. De Kilder, hvoraf han har øst sin høieste nordiske Poesi, ere, foruden Eddasangene, de islandske historiske Skrifter. „Nordens Guder" omdigte Eddaen, Oehlenschlägers Sorgespil gjengive Historien poetisk. Jeg behøver ikke at minde Danske, som have en Oehlenschläger, Svenske, der have en Tegnér, og Norske, der have en Welhaven, om den nordiske Digtnings Eiendom-

melighed, — om denne dybe Inderlighed, som i det Alvorlige bliver ophøiet, i det Spøgefulde grotesk, og som endelig stiller sig baade over Sorg og Glæde med Humorens Graad i Latter og Latter i Graad. Kun det vil jeg bede Dem at holde fast, at vore Sagaer ikke blot ere at betragte fra et historisk, men ogsaa fra et kunstnerisk Synspunkt; at der, ved den eiendommelige detaillerende Fortællingsmaade, som der benyttes, paa ethvert Punkt dukke rene dramatiske og plastiske Momenter op af Charakterernes Fasthed og afrundede Bestemthed, der med slaaende Natursandhed træder os imode; — og at endelig den ægte Nordiskhed, nemlig Fasthed og Energi, Bramfrihed og Dygtighed samt denne rolige Hvilen i sig selv, som frembringer et Pathos, Grækerne ikke kjendte noget til, nemlig Rolighedens, — at denne der ene er at søge i sin Renhed.

Ligesom det for den modne Mand er en Hjertets og Aandens Gjenfødelse at besøge de Stæder, hvor han som Barn levede og legede, saaledes er det for Folkene en National-Gjenfødelse engang imellem i Aanden at drage til deres Hjem og drikke Ungdom af Ungdomsminderne. Og Norden m. H., hvis det vil gjenfødes, ei blot folkelig men ogsaa historisk og poetisk, saa maa det sandelig med Alvor tye til sine Barndomsminder, og fordybe sig i sin egen gamle Aand, saaledes som den i alle Former findes bevaret i — den islandske Literatur. Hvis det er sandt, hvad man i den senere Tid alt oftere og oftere hører i Skrift og i Tale, at det kommer vor overdannede Tid an paa at nærme sig mere til Naturen, at blive naturligere, saa ligger det den nordiske Nutid nærmest at gaae til denne Literatur; den vil der finde

hvad den søger: — nordisk Natur. Og er det sandt, som Franskmanden Michelet paastaaer, at det er i Norden, at Europa, som en kraftig Kjæmpe, gjorder sine Lænder, saa vil jeg minde Dem om den temmelig almindelige Tradition, at den gamle nordiske Styrke til vore Tider bedst har bevaret sig i Island. Endelig kan jeg som Islænder, der tillige forstaaer Dansk, forsikkre Dem om, at det naturligste Middel til de nyere nordiske Sprogs Foryngelse er Studiet af Islandsken. Det er naturligst, at Moderen selv giver sine Børn Die, istedetfor at overlade dem i tydske og franske Leie-Ammers Hænder, hvor de, med den fremmede Næring, tillige indsuge fremmede Feil og Lyder. Det er derfor at vente, at det øvrige Skandinavien, om ikke andet, saa for sin egen Skyld, vil tye til det Sprog, som afpræger dets eiendommelige Aand; og det glæder mig til Slutning her at kunne anerkjende det Skridt, som i denne Henseende er gjort fra den norske Regjerings Side, idet det islandske Sprog ved en Regjeringsbeslutning er gjort til en selvstændig Underviisningsgjenstand i de norske Skoler, og idet en Haandudgave af Snorri Sturluson i det Diemed nu forberedes.

